

Információ és állam.

Állam és kormányzás az információ korában.

Csorba József

(Csorba József információs tanácsadó, információstársadalom-kutató, e témában írt könyve az Információ és állam. 2004, IFTI, e-Book, p.400)

Az információs infrastruktúrától az információtartalomig

Az információs államelméletben kezdetben uralkodó technológiai szemlélet olyan aspektusból magyarázta az információ korának jelentőségét, hogy tulajdonképpen a technológia dominál, a hardver határozza meg a mennyiségi és minőségi változásokat is. Eszerint az eszközök nem is annyira újak, már fél évszázadra néznek vissza, de a mikroelektronikai forradalom beköszöntével teljesítményük oly mértékben növekedett, az eszközök elérhetősége olyan szintre szállt le, hogy tömeges méretben elterjedhettek. Vagyis az információ kora tulajdonképpen ezeknek az eszközöknek széles körű elterjedésével magyarázható, s ehhez képest a tartalmi kommunikáció, a hozzáférés vagy az elosztás, a terjesztés folyamata már nem is annyira fontos.

Politikai minőséget jelentett ebben a gondolatmenetben, hogy az információs infrastruktúra legfontosabb eszközeinek széles körű elterjedése olyan helyzetet idézett elő, amikor a hatalom már nem egy szűk elit kezében koncentrálódik, általuk szélesebb kör határozhatja meg immár a politikát is. Másfelől, új elem, hogy ezekhez az eszközökhöz való fokozottabb hozzáférés új típusú versenyhelyzetet idézett elő a különféle emberi tevékenységek terén, s ez a verseny a politikában, gazdaságban, társadalomban egyre erőltetettebben folyik. Még érdekesebb következmény, hogy az információ ellenőrzésének állami monopóliuma dőlt meg a hozzáférés technikai lehetőségeinek széles körű terjedésével.

Más aspektusból nézve, az adott társadalomnak (országnak, nemzetnek) ahhoz, hogy gazdaságilag versenyképesé váljon, lehetővé kell tennie polgárainak a legszélesebb körű hozzáférést a különféle információs eszközökhöz, az információs infrastruktúrához, a hálózatokhoz, a számítástechnika összes lehetséges előnyeire. Ebből a szempontból az államnak is és a kormánynak is, a kormányzó hatalomnak is megvan a maga gondja.¹ Az információ korának beköszöntével kialakult az új információs tér és/vagy rend. Van egy olyan európai nézet, hogy a nemzetállamok elveszítették hatalmukat vagy legalábbis az ellenőrzésüket, információs monopóliumukat. A világgazdaság maga transznacionális és ehhez képest az állam mellékes keretté vált - mondja ez az álláspont. Más vélemény szerint az új rendszerben Európa háromszintűvé vált: az első szint az Európai Közösség, a második szint az adott állam, a harmadik szint pedig a régió. Ebből a három szintből a leggyengébb az állam, amely lényegében eltűnt, s itt vádként fogalmazódik meg, hogy gyakorlatilag az állam nem képes képviselni a közösséget az új Európában. Egy harmadik ilyen vélemény azt mondja: igaz ugyan, hogy a nemzetállamok szerepe módosul, de valamiképpen mégis csak fennmaradnak a korábbi keretek, csak átalakulnak és átjárhatóbbá válnak. A tradíciókhoz mindennapi megnyilvánulásaiban is ragaszkodó, konzervatív értékrendek alapján szerveződött állam határai a korszerű információpolitika révén válnak átjárhatóvá.

Az információtartalom és –vagyon felértékelődése

Az állami információtudatosság a statisztikai leképezéssel kezdődik. Magyarországon a KSH az 1980-as években kezd az információ korára jellemző információtudatossággal és információérzékenységgel az állami és kormányzati információpolitika, tájékoztatáspolitiká

---

¹ A vonatkozó fejlődés egyik alaptörvénye, hogy az információs társadalom az államot és a kormányt magasan korlátozó, kvázi-kaotikus társadalom.

formálásához szükséges információstatisztika kidolgozásához.² Jelentőséget nyer az információtechnikai ipar, amely a számítástechnika, a távközlés, az információs infrastruktúrához szükséges berendezések, alkatrészek gyártásának ágazata volt, és szerepet kap az információk előállításával, gyűjtésével, feldolgozásával, tárolásával és elosztásával, szolgáltatásával vagy eladásával foglalkozó ágazat. Ezek együttesen adják az ún. információgazdaságot. Az információgazdaság súlyát Magyarországon az 1980-as évek közepén vizsgálja először a KSH, 1986-ban mintegy 12 ezer szervezet végzett főtevékenységként információs tevékenységet, és a főtevékenységű információs szervezetek részaránya a vállalatok között 16% volt, a központi költségvetési szervezetek között 52%. Az elsődleges információgazdaság vagyona 8-9%-a a teljes vállalati szféra vagyonának. Az információvagyon értékét mintegy 60 milliárd forintnál húzták meg akkor. Nem mérhető részt képeztek a szellemi kapacitások és termékek. Az információgazdaság elsődleges szektorának állóeszköz-értékét 275 milliárd forintra tették ekkoriban, ami az összes állóeszköz 12%-a volt az 1980-as évek végén. E számításokhoz az 1980-as évek elején (nagyraeszt becslésen alapuló) számítások adtak alapot.

E számok - az információs szektorral kapcsolatos nemzetközi és hazai érdeklődés divatja okán – képezték fogalmi alapjait a magyar információstársadalom-tudománynak, miután megerősítést nyertek a hiteles és szélesedő statisztikai vizsgálódással. A KSH szakértőinek magyarázata szerint Magyarországon az információs foglalkozások aránya 1980-ban meghaladta a 30%-ot, teljesítményüket tekintve az elsődleges információs szektorból (a közvetlen információ-kibocsátással, termeléssel foglalkozó tevékenységek és termékek, melyek közősek a gépesítésükben, az információs technológiák alkalmazásában) eredt 1982-ben az ország hozzáadott értékben számolt teljesítményének 12,2%-a, vagyis 92,5 milliárd forint. Az 1990-es évek elején ezt konzervatív számítások szerint is 120 milliárd forint értékben vélték meghatározni. (Csorba, 1992) Azonban az 1990-2005 közötti magyar átmeneten uralkodó politikai és gazdasági filozófiák nem kedveztek az információ alapú fejlődésnek (Castells, 2005 nyomán: az informacionalista gazdaság és -politika alapú fejlődésideológiáknak nem volt esélyük meghonosodni Magyarországon). Az egymást követő kormányciklusokban nem jött létre információbarát környezet egy információtudatosabb statisztikai leképezésen alapuló rezsim (információtudatos iparpolitika, az állam információs modelljének korszerűsítésével induló modernizáció) elindítására. A KSH kötelező felmérései a számítástechnikai szolgáltatók és szolgáltatások, az államigazgatás informatikai eszközei és információs tevékenysége, a telefónia, a vezeték nélküli műsorjelosztás, valamint az Internet-szolgáltatásra terjedtek ki, az információs műveltséget minősítő kulturális, vagy kifejezetten az információtermelést mérő gazdasági statisztikára nem kapott állami megrendelést és forrást.

Az új állami és kormányzati információpolitika

Az új állami információpolitika szükségességét egyrészt a társadalom és a gazdaság működtetéséhez szükséges megnövekedett információtömeg indokolja, másrészt pedig az a tény, hogy az állampolgár egyre inkább az információk révén érintkezik környezetével, semmint a közvetlen tapasztalás útján (Steinberg, 1986). Egy rendezett államban elvárható, hogy rendelkezzen információpolitikával, mely megfelelő iránymutatást ad az információk termelésével, átadásával és felhasználásával foglalkozók számára. A nemzeti (állami és kormányzati) információpolitikában az információkezelést és –szervezést (magyarul információ-menedzsment, Csorba, 2000) össze kell hangolni a különféle fejlesztési tervekkel, a társadalmi mozgásokkal és célokkal, az ország geopolitikai helyzetéből adódó tennivalókkal, a nemzetközi megjelenést formáló stratégiákkal, és viszont.

---

² Az úttörő munkát a KSH-ban a Dienes László-féle műhely végezte el, a nemzetközi terminológia hazai bevezetését az OMIKK-ban a Ágoston Mihály-féle, majd a BME keretei között a Z.Karvalics László-féle, a Stratégiakutató Intézetben a Varga Csaba-féle műhely végezte el, teremtette meg alapjait a magyar információstársadalom-kutatásoknak az 1980-as és 1990-es években.

Az állami és kormányzati információpolitika lényege, hogy a gazdasági tervezéshez és államigazgatási irányításhoz szükséges információk beszerzése, feldolgozása, karbantartása, szolgáltatása, terjesztése jelentős költségekkel jár. Az információpolitika feladata, hogy koordinálja a különféle adatgyűjtő és feldolgozó tevékenységeket, mert a fejlett társadalomban - s az új magyar társadalom is ilyen irányba tart - sok hiteles információforrás és még több információszemét van. Számos olyan szervezet van az alapvető információ-kibocsátó intézmények, az államigazgatási fórumok mellett, amelyek maguk is hiteles információkat bocsátanak ki, ezért különösen fontos a koordináció az állam és a kormány részéről. A nemzeti fejlesztési célok információigénye is jelentős, de a társadalomnak rengeteg egyéb információra is szüksége van, tekintettel a közérdekű, közhasznú és közbiztonsági információigényekre. (Csorba, 1994)

Az információpolitika kiterjed olyan területekre az információgyűjtés és elosztás révén, mint a szervezeti formák, a munkaerő vagy a pénzügyi eszközök létrehozása. Az állam és a társadalom működéséhez elsősorban a kormány adja a legalapvetőbb információkat. A különböző állami és nem állami információgyűjtő szervezetek a társadalomról és annak különféle területeiről gyűjtenek adatokat, ami eligazítással szolgál a mindenkori kormányoknak. Alapvető követelmény az információpolitika kialakításában a mindenkori adott helyzet feltárása, a helyzet értékelése, illetve az értékelésen alapuló politika megfogalmazása. Az információpolitika megfogalmazásában részt kell venni minden olyan tényezőnek, aki/amely felelős az információ-szolgáltatásokról, illetve az információpolitika végrehajtásához szükséges erőforrásokat birtokolja. (OECD, 1998) Szükség van tehát kormányon kívüli megállapodásokra is, különféle együttműködésekre és koordinációra.

Az információpolitika alakítására a legjobb példa az USA: az amerikai információpolitikát az információtörvény és a (szigorú) kereskedelmi jog szabályozza, amelynek legfontosabb mércéje a közösségi és a magánérték közötti különbségtétel. (Federal Register, 1985) A konfliktus rendszeresen itt jelenik meg, amikor az információszabadság közösségi értéke (jogi) konfliktusba kerül az egyéni vagy a tulajdonosi megfontolásokkal. A közösségi érdekek szempontjából az állam és a kormány egyre több információt gyűjt az állampolgárról, a vállalkozásokról, a szervezetekről. Az ilyen típusú információk elméletileg hozzáférhetők a közösség, a nagy nyilvánosság számára is, de védve vannak és mindenféle bonyolult úton-módon lehet csak hozzájutni. Ezeket az adatokat korábban kézzel rögzítő módszerekkel gyűjtötték, rendszereztek, az automatizált rendszerek megjelenésével a nyilvános adatokhoz elméletileg szélesebb körben is hozzá lehetett férni, ennél fogva sokkal hangsúlyosabbá vált az a kérdés, hogy a közösség szempontjából milyen a hozzáférése egy adott személyes információnak.

Az amerikai információpolitikában állandóan napirenden van egyrészt a kötelező közzététel és a hozzáférés széleskörűsége mint jogi probléma, másfelől viszont az információ magánértéke dominál, amennyiben a gazdasági verseny a speciális információkkal való rendelkezés alapján szerveződik, vagyis a kereskedelmi értékű információt a különféle szervezetek szigorúan saját tulajdonuknak tekintik. A magánosított vagy privát adatokat nagyon szigorúan védik, mert ezek nyilvánosságra kerülésével súlyos károkat lehet okozni az egyénnek és a gazdasági szervezeteknek. Ugyanakkor az amerikai társadalom (és jog) az információk közösségi értékét védi elsősorban, mindig azt tekinti elsődlegesnek az információ szabad áramlását kedvezményezve. Ennél fogva az információpolitika (majd a tájékoztatáspolitika) szintjén bonyolult a kép, az információgyűjtés, feldolgozás és információszervezés állandó vitatémák, melyek politikai és társadalmi hatásai is egyre hangsúlyosabbá válnak.

Másrészt viszont a társadalom egyre kiszolgáltatottabbá válik a különféle információs technikáknak, a mindennapi közigazgatási, pénzügyi-, számviteli információs rendszerek működése gyorsan megszokottá és igényné vált, s a fellépő hibák nagy megrázkódtatásokat okozhatnak a gazdaságban, a társadalomban. A nagy közösségi szolgáltató rendszerek számítógépes irányításúvá (és ellenőrzésűvé) váltak, ami egyrészt technikai-technológiai modernizációt, korszerűsítést, hatékonyságnövelést, megbízhatóságot jelent, másfelől viszont

felvetődik, hogy a kiterjedt számítógépesítés adatgyűjtéssel jár, a kormányzat (és egyes magánszervezetek) részéről olyan adatrögzítéssel jár, ami sérti az állampolgár jogait. Rendre megfogalmazódik, hogy az automatizált információátviteli rendszerek számos beavatkozási lehetőséggel járnak és már pusztán létezésükkel is sértik az állampolgár jogait, illetve fokozzák a közösség kiszolgáltatottságát (Heeks, 1999).

A felhozható legjobb példák között egészen más szempontokkal és más jellemzőkkel bír a német információpolitika, amelyet az „Állam” fogalmaz meg, az állam áll középpontjában. A kormányzat koordinációs tevékenysége szabja meg, illetve adja a logikai vezetőfonalat és célkitűzéseit is. A német kormány információs és tájékoztatási politikáját is egy olyan felismerés jellemzi, amely két irányból táplálkozott. Egyrészt az információ-technológia fejleményeinek beszívargása az államigazgatásba mint modernizációs kényszer, másfelől pedig a számvevőszéki minősítések léptek fel egy ilyen kényszerrel, amennyiben folyamatosan vizsgálták a központi kormányzatok működési hatékonyságát, összevetve a költségvetés nagyságával és a költségvetési források felhasználásával. (Ez különösen jellemző az európai országokra, elsősorban a német, az angol és a francia gyakorlat a példa arra, amikor ilyen kényszer hatására próbáltak modernizálni információpolitikai és tájékoztatási tevékenységeket.) Miközben a német kormány az 1960-as évek elejétől fokozottan támogatja a tájékoztatást és dokumentációt az államigazgatásban, az iparban és a tudományban, azt közcélnak tekinti, az 1980-as években már kifejezetten a piaci környezet erősítését tekinti elsődlegesnek mind az államigazgatási, mind a szakmai információpiacon.

Állam az információ korában

Az államigazgatás és a gazdasági tervezés új információigénye a kormányzás új szerepeivel kapcsolatban már az 1960-as évek végén megfogalmazódott. Majd az 1980-as évek végére felhalmozódott problémákra a Római Klub Tanácsának jelentése hívta fel a figyelmet.³ A két évtized alatt felgyülemlett gondok és tapasztalatok, illetve az új, információtudományos modellezés szerint megfogalmazódott kormányzati teendők minden információs szakértő számára mérvadó dokumentuma az amerikai kormány számára készült, 1993-as jelentés lett.⁴ A kívánatos fejlődés politikai megalapozásának feltételei között egyfelől nemzeti politika a globalizációban (a fentiekkel kapcsolatos kormánypolitika) említendő. Másfelől és általában a kormányzás gondjai, amennyiben a legfőbb gond a jövő tervezésében, a vonatkozó programok végrehajtásában az, hogy az egyes kormányok nem tudnak mit kezdeni a komplexitás-növekedéssel. (1.ábra)

A magyar állam információs modelljét és makrokommunikációs szerkezetét illetően⁵ eligazításként szolgál, hogy a tervezési statisztikai régiókkal és az EU-hasonulással kapcsolatos információigényekhez már új mérőszámok és mutatók, új statisztikai módszerek átvétele társult, amelyeket összefoglalóan a “European Plan for Research in Official Statistics” keretei között fogalmaztak meg (1993, 1995.). A közeledés kapcsán módszertani, adatgyűjtési, információs minőségbiztosítási stb. témakörökben számos olyan kötelezettség hárult a csatlakozni kívánók statisztikai szolgálataira, amelyekhez állami, kormányzati támogatás kell.

Az elemzési és modellezési igények kiszolgálását komolyan segítő, nagy és komplex (országos) adatbázisok kapcsán egyfelől a fejlett, elektronizált technikák használatával, másfelől új matematizálási, mesterséges intelligencia stb. alapú invenciókkal is számolnak, amelyekkel a magyar állami statisztikai intézményrendszer mai állapotában nem rendelkezik. A hagyományos statisztikai modellezés igényeit illetően a korszerű mintavételi módszerek, időszorelemzés, kockázati és bizonytalansági mérés stb. szintjén továbblépéshez is források kellene. Mindent összevéve különösen az adatállományok karbantartása, revíziója,

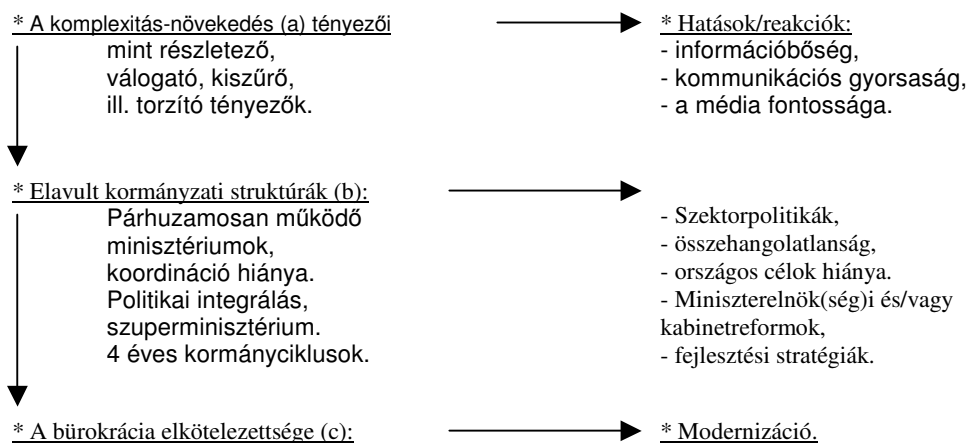
3 King, A.: Schneider, B.: Az első globális forradalom. A Római Klub Tanácsának jelentése. Statiquim, 1991, p.166

4 Access America. Jelentés az Elnök számára a 2000-ig megvalósítandó, az információs társadalom állami és kormányzati intézményeinek munkáját javító programokról. in: Mi a jövő? Információs Társadalom? OMFH-ORTT-HÉA, 1998, p.544

5 A magyar állam három nagy modernizációs világhullámból is kimaradt. Csorba, J.: Az állam halála és az információs anarchizmus. Valóság, 2001, 10.sz. p.32-44.

integrálhatósága, a feldolgozás elektronizálása terén kell azonnali változásokat létrehozni a magyar állami statisztikai információrendszer reformjával, a gazdasági tervezés és államigazgatás, az EU-hasonulás, összefoglalóan: az információ korával jött újszerű igények kiszolgálása miatt.

1. ábra A komplexitás-növekedésből adódó állami-kormányzati gondok modellezése

Az információgyűjtő, -feldolgozó és -terjesztő intézményrendszer modernizációja mindenképp szakmai adaptációs csoportok létrehozását feltételezi, amelyek néhány hónapra korlátozott munka(ütem)tervek szerint egyrészt a magyar adottságokról, másrészt az EU vonatkozó (European Statistical System) adatfelvételi, -gyűjtési, -feldolgozási, adatgazdálkodási, elemzési, modellezési megoldásairól, az adaptálás lehetőségeiről, menetrendjéről, költségeiről stb. készítenek előterjesztést. A tájékoztatási intézményrendszerben torlódó számos változásigényből mindenképp a koordinációnak kellene megvalósulnia, egyrészt a mindenkori kormány, másrészt a KSH égisze alatt: az országos, a helyi, a területi szolgálatok statisztikai információit, tájékoztatási tevékenységeit az információközponti szerepnek megfelelően a KSH-nak kellene összefognia.

A *bevezető tájékoztatás* (mely elsősorban kormányzati funkció) terén a KSH kötött kínálattal dolgozik, amennyiben az OSAP következményeként közreadja adatait aktuális frissítéseinek eredményeit. A *követő tájékoztatásban* (mely elsősorban média funkció) a kormány új és állandóan megújuló igényei szerint készít a KSH felmérést, értékelést, a folyó kormányzati programok eredményességének hitelesítésére. A *tájékoztatás társadalmi tükör szerepének* (mely elsősorban értelmiségi funkció) helyreállításáért a KSH nagyon sokat tett 1999-ben és 2000-ben, de az állami tájékoztatási intézményrendszer egészének működése nem minősíthető, mert a magyar értelmiség ilyen irányú, rendszerkritikai szerepét nem tölti be. (2. ábra)

Az állami információrendszerrel kapcsolatos változásigények

Az országos (nemzetgazdasági, nemzetbiztonsági stb.) információközponti szerep kialakítása/helyreállítása az első és legfontosabb feladat az államigazgatás-irányítás, a gazdasági tervezés fokozott információigénye, az EU-csatlakozás rendkívül differenciált és magasan információtudatos alkumechanizmusában való részvétel miatt. Az országos információközponti szerep újrafogalmazása sürgős feladat, a KSH központi adattár funkciója, valamint a hivatalos statisztika közreadásával kapcsolatos új kompetenciáinak megjelölésével. A *kormányzati információközponti szerep* létrehozása és gyakorlása (kormányzati információs

koordinációs központ) ugyancsak létfontosságú feladat lenne (amihez a hivatalos állami statisztikai adattárak szolgáltatnak alapokat), többek között az állami nyilvántartó rendszerek (regiszterek) adminisztratív műveleteinek (mint a központi statisztikai szolgálat, a térképészeti és földhivatali profilok, az országos számítástechnikai központok stb.) újszerű felügyelete miatt.⁶

2. ábra Az állami információs infrastruktúra 2003. évi minősítése a modellállamokban az EIU-Pyramid Research nyomán (E-Government-index, 2004))

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Ausztria	6.9	7.9	8.8	8.5	8.8	8.5
2. Írország	6.6	8.5	7.4	8.8	8.3	8.8
3. Portugália	5.9	7.6	7.7	8.3	7.0	7.3
4. Csehország	5.5	7.2	6.7	6.4	7.0	6.8
5. Magyarország	4.6	7.4	6.0	6.7	7.0	6.8

Megjegyzés: Az értékelés 10 pontos skálán a technológiai alapokat és infrastruktúrát jellemző konnektivitást (1.: 25%-os súlyozással), az üzleti klímát (2.: 20%-os súlyozással), a fogyasztói és vállalkozói adaptációs készséget (3.: 20%-os súlyozással), a jogi és politikai környezetet (4.: 15%-os súlyozással), a társadalmi-kulturális infrastruktúrát (5.: 15%-os súlyozással) és az elektronikus szolgáltatások színvonalát (6.: 5%-os súlyozással) vette figyelembe.

Az országos közérdekű, közhasznú, közbiztonsági információs rendszerek rekonstrukciója, újak szervezése a magyar állam legsürgetőbb feladata. Magyarország elmaradása e téren a legnagyobb (nem is lehetne OECD-tag, ha e téren minősítenék!). A helyi (területspecifikus) információs rendszerek telepítése terén az előzőkhöz képest fordított folyamat zajlik, amennyiben közel 200 regionális és helyi forrástérkép típusú információs rendszer születik évente Magyarországon állami, kormányzati, szakmai stb. koordináció és minőségbiztosítás nélkül. A térinformatikai alkalmazások/rendszerek a kormány és az állam kiemelt fejlesztési programjában ugyancsak a KSH kompetenciáit érintik, ami e terület fejlesztése körül történik jól példázza az átfogó nemzeti információ- és tájékoztatáspolitikai nélküli magyar gondolkodást.

A nagy nyilvántartó rendszerek és adattárak korszerűsítése

A jogi, adminisztratív, szakmai garanciákkal szavatolt nagy nyilvántartó rendszerek (APEH, TB, VPOP stb.) korszerűsítése a teljes adathelyreállítás és a revízió szempontjából a rendszerváltástól számítva is évtizedet késik. Ugyanakkor folyamatosan kísérleteznek a nagy nyilvántartó rendszerek elektronizációjával és informatizációjával anélkül, hogy megfelelő információszervezési előkészítés (számítógépre adaptálás) történne, ami természetesen a rendszerek kifogástalan működését nem teszi lehetővé. Az ezredforduló kapcsán egyébként is meg kellett volna újítani a szervezet-, a tulajdon- és a pénzforgalom-regisztrálás nagyrendszereit, és a vonatkozó bázisadatbázisokat, amit egyébként minden nemzetközi kötelezettségünk is előír. Az államilag féllégitim, garanciákkal kevésbé védett szakmai érdekképviseletek és kamarák mint hiteles információ-kibocsátók adattárjai, a független kutatóintézetek, bankok és más pénzügyi, kereskedelmi (fogyasztói) szervezetek szellemi

⁶ Itt az állam tájékoztatási funkcióit és szerepeit illetően az állami és a kormányzati tájékoztatás elkülönítése a legfőbb feladat (ahogy a kormányzati tájékoztatásban az államigazgatási és a pártkommunikáció határozott elkülönítése), hogy az állami információrendszer bázisán működő állami tájékoztatáspolitikai ne legyen kiszolgáltatva a mindenkor kormányzati orientálásnak.

műhelyei adatgyűjtéseinek koordinálása, az országos információrendszerbe illesztése is sürgősen megoldandó feladat lenne a KSH felügyelete és keretei között.

Állami információpolitika az EU információstársadalom-paradigma szempontjából

Magyarország rendszerváltozáskori helyzete (1987-1991) mint átmeneti társadalom minden megnyilvánulásában modellezhető az információs forradalommal kapcsolatos nemzetközi interpretációk alapján. Az információs forradalom metodológiai forradalom is, amely a mérést és a minősítést új alapokra emelte. A magyar átmenet feltérképezése és leírása kapcsán úgy tekinthetünk az információra, mint új tudományos kategóriára, másfelől az információ termelése, gyűjtése, terjesztése, elosztása jelentős és egyre dinamikusabb gazdasági tevékenységgé válik, s azzal tulajdonképpen egy új társadalmi modell bukkant fel. Az ún. Európa-paradigma egyfajta lakmuspapír az állami információpolitika és tájékoztatáspolitikai kialakítása szempontjából.⁷ Európa egy integrációs folyamatnak a színtere, amely az információs szakértők szerint információs és kommunikációs csatározások helyszíne, ahol a felszínen biztatás, az egyes kapcsolódási pontokon azonban ellenérdekeltség, másrészt minden szinten a verseny fogalmazódik meg. Kialakult, létezik egy új európai információs rend vagy tér, amely számos kételyt vet fel a magyar állam információs modelljét és makrokommunikációs szerkezetét, információs készülségét és készségeit illetően. (3. ábra)

A magyar állam 1989 utáni információs modellje szempontjából sokközpontúvá vált, miközben a gazdasági, politika stb. aktorok száma is milliós nagyságrendűvé lett. Ebben a radikálisan megváltozott környezetben a mindenkori magyar kormány egy formális és informális hálózat egyszerű szereplőjévé degradálódott, amelyben szabályozás híján semmi sem biztosította sajátos jogait, nem világos az információ-hozzáférési és a tájékoztatási protokoll. A hálózatba szerveződés információs modelljében több, a kormánnyal egyenrangú, nagy, hiteles információ-kibocsátó fórum jött létre. Ebben a hálózatban kezdetben az első szereplő volt a központi kormány a nemzeti intézmények (mint a nemzeti hírügynökség, vagy a központi statisztikai szolgálat) körében, de mára már egy olyan kvázi-kaotikus rendszer jött létre, amelynek nincs konzisztens információpolitikája és tájékoztatáspolitikája,⁸ ami mérvadó a makrokommunikációs rendszer egésze szempontjából, az egymást követő politikai és a gazdasági rezsimek meghatározója (Csorba 1994, 2000).

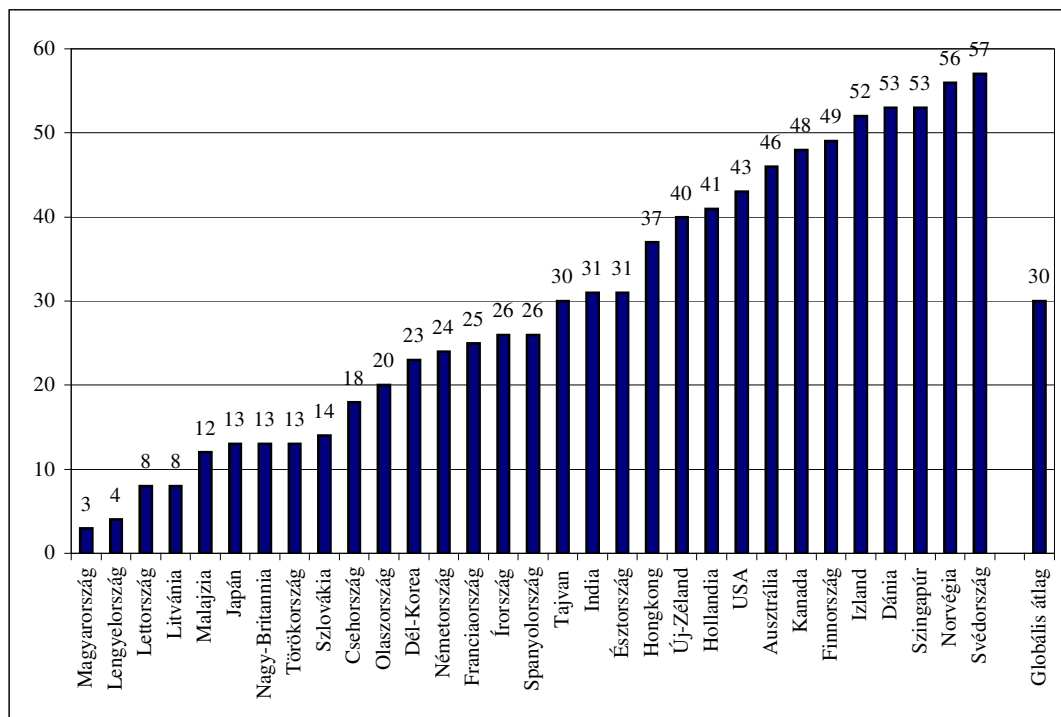
Egyedülálló a mai magyar információs modell azon tulajdonsága, hogy a kormánynak nem volt/nincs tájékoztatási hivatala, s nem jött létre miniszteriális szervezete sem, mely a nemzeti és kormányzati tájékoztatáspolitikai gazdája lenne. A kormány elsőbbsége, kizárólagos hozzáférése nincs vagy kvázi-jogilag van rögzítve, az állam működtetéséhez nélkülözhetetlen adatokat szolgáltató fórumok közvetlen összekapcsolódása máig sincs megoldva, ezért a magyar kormány(ok) a lehetségesnél is kevesebb információval rendelkeznek a politikai, gazdasági és társadalmi aktorokról. Még súlyosabb gondot jelent, hogy a bukott Kádár-rendszer legfőbb jellemzője a magyar állam összeomlása volt. Amit megtévez a társadalom tudásavulása, valamint az információkezelés és információs műveltség alacsony színvonala (Csorba, 2000).

Az állam információs modelljét és a makrokommunikációs szerkezetet illető elmaradottság abban a dilemmában csúcsosodik ki, amelyik felvetődött az 1990-es évek elején, hogy ti. tulajdonképpen kommunikációs forradalom, vagy tájékoztatási válság van-e? A gyors válasz szerint mindkettő is lehetett volna, ha nem állt volna fenn egy korábbi determináció - amit számos nagynevű tudósunk hangoztatott már korábban is, s amelynek következtében a világ egyik legkevésbé tájékozott társadalmá lett a miénk. Változást csak az állam információs modelljének, a makrokommunikációs szerkezetének, a tájékoztatási intézményrendszernek és a tájékoztatási szerepeknek gyors, átfogó korszerűsítésétől

7 Csorba, J.: Az állam információs modellje és makrokommunikációs szerkezete. Inco.hu 2.sz. 1999

8 A mai magyar politikai rendszer sajátossága a kommunikációs kompetenciát kisajátító, uralkodó, az állam és társadalom fejlettségével inkonzisztens liberális információ- és médiapolitika, de ez a téma most nem képezi érdeklődésünk tárgyát.

remélhetünk. Másfelől az információs műveltség, a technikai és intellektuális információkezelési készségek jelentős, minőségi emelésétől, aminek legjobb módszere egy információ nevű tantárgy oktatása lenne.

3. ábra Az e-kormányzati készségek mutatói (az állami és kormányzati információszolgáltatások igénybevétele a lakosság arányában a 2002. évi hivatalos statisztikák szerint, százalékban kifejezve. EITO, 2002, TNS: Government Online Global Report'2002).
Megjegyzés: a globális átlag a felsorolt országokra vonatkozik.

e-Kormányzat

Az állami és kormányzati funkciók, szerepek megváltozásán túl, elég nagy változást jelentene már önmagában az új mérés és minősítés kiterjesztése is az állami és a kormányzati intézményrendszer működésében. Nemzetközi minősítések után készült értékelésekben mérvadó lett mára a „Government Performance Project”, mely a „financial management”, „capital management”, „human resources”, „managing for results”, „information technology”, valamint „overall performance” kategóriákban minősíti (eredetileg az Amerikai Egyesült Államok 50 államának és a szövetségi államnak-kormányának) a teljesítményét. A komplex felmérésben 35-féle értékelésből és minősítésből 13 foglalkozik a pénzügyek kezelésével (köztük a bevételek pontossága, a kiadások előrejelzése, strukturális egyensúly bevételek és kiadások között, az adósság prudens kezelése, a költségvetés több éves átláthatósága, a költségvetés elfogadásának időtartama, a pénzügyi auditok alkalmassága, a fenntartás-ellátás kezelés hatékonysága. Négy minősítés foglalkozik a következmények kezelésével, benne a stratégiai tervezés létezése, az érintettek bevonása a stratégiai tervek készítésébe, a teljesítményadatok használata a politikatervezésben, a folyamatok kezelése és értékelése.⁹

⁹ Performance measurement for Government. Seagov.org

Az információtudatos állami politika mai rendszerprioritásai

Életképes fejlődésideológiákat tanulmányozva, az információtudatos politika revíziókra, majd átgondolásra készíti az összes tudományterület generálta elméleti és alkalmazott politikai-állami elveket és viszont. A legnyilvánvalóbbak az állami (információgyűjtő, feldolgozó, tájékoztató) nagyrendszerek működésének átalakulásából (elektronizáció, digitalizáció, informatizáció) következő változások, kevéssé ismertek viszont a rendszerprioritások megváltozásából következő modernizációs kényszerek. Az első ezek között a *demográfiai tényező*: a demográfiai krízis kezelése (annak szükségessége) nem a jelentőségén kezelt probléma világviszonylatban, és Magyarországon különösen nem. A fogyó és elöregedő népesség problémahalmaz el- és felismert, de az, hogy növekedés csak szolid népességnövekedés, a fiatalabb korosztályok túlsúlya esetén lehetséges, nem evidens.

A második a *modernizációs tényező*: a mérés és minősítés új szellemisége és következetessége alapján nyilvánvaló, hogy a K+F tevékenységek, az innováció, valamint az egy főre jutó GDP:GNI között egyértelmű (pozitív) kapcsolat áll fenn. Ebből következően az államok és politikai rezsimek nem használhatják fel a mindenkori modernizációs célú forrásokat (pl. népjóléti vagy más célokra) a jövő veszélyeztetése nélkül.

A harmadik tényező a *fejlesztő állam*: az állam információ- és tájékoztatáspolitikai funkcióján, illetve szerepein túl, gazdaság-, politika-, társadalom-ösztönző szerepvállalásai is jelentősen módosultak. Az állami hatósági, bizonytalansági és kockázati tényezők kezelése (az információrendszer-bizonytalanságon és biztonsági kockázatokon kívül) merőben új állami politikát követel. Mindezek felett a fejlődésközpontú közgazdasági elvek követése is az információs és tudástársadalom szellemiséget igényli.

A negyedik tényező az információs társadalom világgép mint *globalizáció* kihívásainak kezelése. A G7 (az információ forradalma előtti világtársadalom) politikai főszereplő még, de a fontos döntések már a G20-ak (információs társadalmak) szintjén születnek. A G20-aknál a globalizációs IT-hatásokban elsőként a terrorizmus, azután a népességszám és kereskedelem dominál. A mérés és minősítés, a globalizációs index révén a világ-GDP 96%-t, a világnépesség 85%-t adó 62 országon mérik a világpulzust (IT, kereskedelem, pénzügyek, politikai stabilitás statisztikákkal).

Hivatkozások

- Az állami információforrások (kormányzati) kezelése. Federal Register, vol.50. no.247.,1985, dec.24. p.52730-52751.
- I. - Az állami információpolitika és a demokratikus rezsime viszonya. Information policy and democratic quality. Meeting of Senior Officials from Centres of Government. OECD, 1998, aug.24-25. Bern, p.10
- Beyond e-Government. Boz, Allen, Hamilton, 2005, London, p.122
- Castells,M.: A hálózati társadalom kialakulása. I.köt. Gondolat-Infonia, 2005, p.662
- Csorba,J.: Rendszerváltás a tájékoztatásban. 1992, Privatizációs Kutatóintézet, p.200
- Csorba,J.: A konzervatív kormány és a tájékoztatás viszontagságai. In: Tókéczky László (szerk.): Magyar konzervativizmus. 1994, BLA, p.166
- Csorba,J.: Magyar Információmenedzsment. IFTI, 2000, inco.hu, p.180
- Information Establishment. By Steinberg, C.S., 1986, Hastings House, p.386
- Reinventing Government in the Information Age. Ed. by R.Heeks, London, Routledge, 1999, p.400